

7. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи [Електронний ресурс] : Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/71-19/print1453386900937086>

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податку на виведений капітал [Електронний ресурс] : проект Закону України. – Режим доступу : http://kmp.ua/wp-content/uploads/2016/06/ECT_Draft_Law_08_2016.pdf

10. Про внесення змін до Податкового кодексу України [Електронний ресурс] : проект Закону України. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-prezentuvav-hromadskosti-poperedniu-versiiu-zmin-do-podatkovoho-kodeksu?category=novinita-media &subcategory=vsi-novini>

УДК 336.1

Л. В. Лисяк, доктор економічних наук,
завідувач кафедри фінансів Університету
митної справи та фінансів

С. В. Качула, кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів Університету
митної справи та фінансів

БЮДЖЕТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано питання використання бюджетного потенціалу Зведеного бюджету України в контексті фінансового забезпечення людського розвитку. Окреслено основні проблеми, що перешкоджають реалізації соціальної функції держави. Визначено можливості підвищення ефективності бюджетних видатків на розвиток людського потенціалу як підґрунтя сталого людського розвитку.

Ключові слова: бюджет; бюджетна політика; бюджетний потенціал; розвиток людського потенціалу; сталий людський розвиток.

The question of the Consolidated budget of Ukraine budgetary potential using is analyzed in the context of financial support of human development. Basic problems that impede the realization of the social functions of the state are outlined. Opportunities to improve the efficiency of budget spending on the development of human potential are identified.

Key words: budget; budgetary policy; budgetary potential; development of human potential; sustainable human development.

© Л. В. Лисяк, С. В. Качула, 2016

Постановка проблеми. Радикальні фінансово-економічні та соціальні перетворення в Україні спричинили глибокі суспільні зміни, негативними наслідками яких стало поглиблення соціальної нерівності, висока диференціація доходів населення, погіршення здоров'я та зниження тривалості життя і якості освіти, вимушена міграція, посилення загроз екологічної небезпеки, звуження ринку праці тощо. Реалізація соціальної політики держави як поєднання політики соціального захисту і політики людського розвитку забезпечується у процесі виконання нею соціальної функції та потребує значних бюджетних коштів. При цьому зобов'язання держави змінюються залежно від стану економіки і соціальної сфери, особливо підвищуючись в умовах затяжної рецесії, що об'єктивно потребує збільшення видатків державного й місцевих бюджетів на людський розвиток. На сучасному етапі сталий людський розвиток стає метою будь-якого цивілізованого суспільства. Тому особливо актуальне дослідження бюджетного потенціалу України та соціальних видатків бюджету в аспекті сприяння людському розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання людського розвитку у взаємозв'язку з розвитком державних фінансів, бюджетного регулювання соціально-економічних процесів, використання бюджетного потенціалу держави та адміністративно-територіальних утворень є предметом наукового пошуку багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників, серед яких: Є. Балацький [1], В. Боронос [2], Г. Возняк [3], В. Геєць [4; 5], Ж. Голодова [6], М. Карлін [7], О. Кириленко, О. Тулай [8], М. Крупка [9], І. Луїна [10], Ю. Пасічник [11], І. Чугунов [12], С. Шумська [13] та ін. Водночас особливої уваги нині потребує вивчення теоретичних і методологічних засад зміцнення й використання бюджетного потенціалу в умовах орієнтації суспільства на сталий людський розвиток.

Мета статті – визначення сутності й обґрунтування необхідності зміцнення та ефективного використання бюджетного потенціалу для забезпечення сталого людського розвитку.

Виклад основного матеріалу. Під людським розвитком розуміють процес формування соціальних, економічних, екологічних умов діяльності та здійснення людьми вільного вибору для реалізації свого людського потенціалу. Рівень людського розвитку в країнах світу визначається за допомогою індексу розвитку людського потенціалу (далі – ІРЛП), який розраховується і публікується ООН з початку 1990-х рр. У доповіді ПРООН 2015 р. “Робота задля людського розвитку” зазначено, що серед 188 країн Україна посіла 81-ше місце з індексом 0,747, знову розділивши його з Македонією [14]. Це на дві позиції вище, ніж у попередньому році (83-тє місце з індексом 0,734 серед 187 країн світу). Незважаючи на певний прогрес і позиціонування України в авторитетному світовому рейтингу серед країн, що належать до категорії з високим ступенем людського розвитку, за період 1990–2014 рр. значення ІРЛП України зросло з 0,705 до 0,747, тобто на 4 %, що нижче, ніж середній рівень зростання у світі. Тому слід констатувати, що й нині позитивні зрушення у формуванні складових людського потенціалу не стали системними, та погодитися, що “за складної політичної та соціально-економічної ситуації поглиблюється ресурсна асиметрія, а бюджетна форма відповідальності держави не відповідає тим потребам у суспільних благах, які могли б забезпечити належний рівень відтворення людського потенціалу” [8].

Концепція сталого людського розвитку передбачає надання можливостей людині вільного вибору різних напрямів діяльності: оволодіння знаннями, вдосконалення професійних здібностей та якостей, зміцнення здоров'я, покращання умов життя, включаючи екологічні, тощо. Людський розвиток можливий за справедливого розподілу ресурсів та надання допомоги незахищеним категоріям населення, формування соціальної відповідальності перед

майбутніми поколіннями за допомогою зміцнення й ефективного використання фінансового потенціалу держави та його вагової складової – бюджетного потенціалу.

Ураховуючи, що бюджетний потенціал визначає можливість реалізації соціальної та інших функцій держави, він має розглядатись як вихідна базова категорія під час формування бюджетної та соціальної політик шляхом удосконалення фінансового законодавства, механізму міжбюджетних відносин. Держава, формуючи і реалізуючи бюджетну політику, має задіяти значні ресурси для реального втілення в життя політики сталого людського розвитку, що передбачає: забезпечення населення доступними та якісними послугами у сферах освіти й охорони здоров'я, задоволення потреб у духовному та культурному розвитку, збереження навколишнього природного середовища та ін. Це потребує зміцнення бюджетного потенціалу як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Конкретного втілення механізм формування бюджетної політики в Україні набуває в “Основних напрямках бюджетної політики”, які розробляються і затверджуються кожного року. Так, бюджетна політика України у 2016 р. передбачала такі завдання: економічне відновлення, сталий розвиток суспільства, подолання бідності, проведення структурних реформ в основних галузях економіки і сферах діяльності, встановлення сприятливих умов для ведення бізнесу, здобуття енергонезалежності, розвиток освіти і науки тощо [15]. На жаль, сучасні реалії внесли корективи щодо необхідності додати до цього переліку забезпечення пріоритетного спрямування бюджетних коштів на розвиток озброєння та військової техніки, розроблення та впровадження їх нових зразків. Це спричинило введення нових податків і підвищення податкового навантаження в країні.

Реалізація окреслених завдань бюджетної політики значною мірою залежить від ефективного використання всього бюджетного потенціалу (державного та місцевих бюджетів).

Розглянемо тлумачення бюджетного потенціалу в наукових доробках учених. Так, Ю. Пасічник під бюджетним потенціалом розуміє реальні можливості максимального використання наявних ресурсів бюджетної системи протягом визначеного періоду часу [11], Т. Іванова та Р. Прокопенко – податкові й неподаткові надходження, що можуть бути зібрані у рамках конкретної території [16, 156], Ж. Голодова – податкові й неподаткові доходи бюджетів територій, кошти, що надходять з інших бюджетів [6], А. Лучка (у широкому значенні) – всі бюджетні ресурси і бюджетні повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, які використовуються або можуть бути використані для досягнення певної мети, реалізації завдань цих органів [17].

Розглядаючи бюджетний потенціал на рівні адміністративно-територіального утворення, О. В. Люта тлумачить його як сукупність реальних можливостей місцевих органів влади мобілізувати й акумулювати в бюджеті відповідного регіону наявні та можливі для залучення фінансові ресурси з метою забезпечення фінансування витрат місцевого бюджету [18].

В. Г. Боронос у сукупному (сумарному) фінансовому потенціалі певної території виокремлює фінансовий потенціал місцевих органів влади, що проявляється через фінансові ресурси бюджету [2, 230]. Їх конкретним втіленням є доходи місцевого бюджету, а також залучені кредити й емітовані місцевими органами влади боргові цінні папери. С. С. Шумська вважає, що бюджетний потенціал – “це сукупність фінансових ресурсів (наявних і які можуть бути мобілізовані), всіх сфер та ланок фінансової системи, що утворюються за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел, а також коштів і ресурсів із джерел, які з різних причин недоступні чи незадіяні в межах часового періоду розгля-

ду, що в цілому характеризують фінансові можливості як окремих суб'єктів економіки, так і країни загалом" [13].

Узагальнюючи підходи авторів, в аспекті нашого дослідження бюджетний потенціал доцільно тлумачити як властивість бюджетної системи раціонально використовувати потенційні можливості та фінансові ресурси суспільства з метою забезпечення їх результативного й ефективного спрямування на засадах дотримання вимог сталого людського розвитку. Це стає особливо важливим у контексті необхідності формування нової моделі соціальної політики, основними характеристиками якої мають стати: скорочення бідності та зміцнення позицій і ролі середнього класу; зміцнення конкурентоспроможності національної економіки на засадах інноваційної моделі розвитку і реалізація ефективної державної антикорупційної політики; скорочення фінансово не забезпечених пільг; збільшення рівня зайнятості населення та запобігання втраті кваліфікованих кадрів; поліпшення соціальної мобільності; поширення волонтерського руху [19]. При цьому, як цілком справедливо зазначає О. Макарова, в сучасних умовах дослідження соціальної політики мають розширювати горизонти загальних уявлень, відображати не лише внутрішні, але й глобальні чинники соціального устрою, тенденцій людського розвитку і можливостей політики [20, 8].

Виходячи із сутнісних характеристик бюджетного потенціалу, у своєму прояві він має двостій характер: з одного боку, це активна частина, що відображається у фактичній сумі надходжень до бюджету і реально може бути використана на соціальні й інші цілі, а з іншого – пасивна частина – різного роду потенційні доходи бюджету, недоотримані внаслідок дії низки об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Поряд з бюджетним дослідники виокремлюють також фінансовий і податковий потенціали. Фінансовий потенціал комплексно відображає фінансові можливості держави чи її певної території і включає бюджетний потенціал; податковий же потенціал – вагома складова бюджетного потенціалу. Узагальнено фінансовий потенціал можна визначити як сукупність фінансових ресурсів, які є в розпорядженні певного рівня влади та використовуються з метою забезпечення соціально-економічного розвитку країни чи певної території [3]. Всі зазначені потенціали взаємодіють в ієрархічній підпорядкованості: "податковий потенціал – бюджетний потенціал – фінансовий потенціал".

Зміцнення податкового потенціалу в Україні здійснюється комплексно шляхом удосконалення податкового законодавства та покращання податкового адміністрування, часткової чи повної нейтралізації чинників, що негативно впливають на його формування (унікнення оподаткування, використання різного роду незаконних схем оптимізації податків, виведення господарської діяльності в тінь тощо). Суттєве впорядкування податкової системи в Україні відбулося з уведенням у дію з 1 січня 2011 р. Податкового кодексу України [21]. Зокрема, значно зменшилася кількість податкових платежів порівняно з попереднім періодом: загальнодержавних податків і зборів до вісімнадцяти, місцевих податків і зборів – до п'яти. У подальші роки і донині тривають процеси реформування бюджетної та податкової систем, в основі яких – зміцнення податкового й бюджетного потенціалів адміністративно-територіальних утворень. Так, з 28 грудня 2014 р. значно зменшено кількість податків і зборів узагалі з (з 22 до 9) переважно за рахунок їх укрупнення (групування). Водночас, якщо до прийняття Податкового кодексу України система місцевого оподаткування налічувала 14 місцевих податків і зборів, що сукупно забезпечувала менше 1 % податкових надходжень Зведеного бюджету України, то запроваджене Податковим кодексом України докорінне реформування системи місцевого оподаткування практично не змінило

фіскального значення цієї категорії платежів: у 2011 р. місцеві податки і збори забезпечили лише 0,75 % податкових надходжень Зведеного бюджету України, у 2012 р. – 1,53 %, у 2013 р. – 2,06 %, у 2014 р. – 2,20 %. Це свідчить про недостатній потенціал місцевих бюджетів для сприяння сталому людському розвитку. У цьому аспекті важливим завданням залишається зміцнення фінансового потенціалу місцевих бюджетів у процесі проведення бюджетної реформи в Україні.

Фінансово-економічна криза спричинила загострення проблем розвитку людського потенціалу. Поряд із іншими негативними чинниками в економіці України, як стверджує В. Геєць, “також не отримало свого розв’язання існуюче глибоке дохідно-майнове розшарування українського суспільства, яке зрештою зумовило політичну нестабільність у 2004 р. та 2013–2014 рр., – навпаки, воно навіть посилилося, оскільки основний тягар реформ 2015 р. ліг на плечі небагатої, але достатньо масової частини суспільства, загостривши проблему безробіття, яка не буде розв’язана і в 2016 р.” [4, 9]. Тому бюджетна політика України у цій сфері останніми роками сконцентрована саме навколо соціальних заходів. Збалансований розвиток людського потенціалу значною мірою залежить від бюджетної політики у сфері державних видатків [22]. У сучасних умовах обмеженості державних фінансових ресурсів це питання набуває особливої ваги.

Оцінюючи видатки на соціальну сферу (що забезпечує людський розвиток і певним чином створює умови для цього) у структурі видатків Зведеного бюджету України, слід відзначити їх високу питому вагу (табл. 1).

Таблиця 1

**Видатки Зведеного бюджету України
на основні напрями розвитку людського потенціалу ****

Рік	Усього видатки, млрд грн	Охорона здоров'я		Духовний і фізичний розвиток		Освіта		Усього на розвиток людського потенціалу	
		млрд грн	% у загальній сумі видатків	млрд грн	% у загальній сумі видатків	млрд грн	% у загальній сумі видатків	млрд грн	% у загальній сумі видатків
2008	309,2	33,6	10,9	7,9	2,6	61,1	19,9	103,1	33,4
2009	307,4	36,6	11,4	8,3	2,7	66,8	21,7	111,7	36,3
2010	377,8	44,7	11,8	11,5	3,0	79,8	21,1	136,0	36,0
2011	416,9	49,1	11,8	10,8	2,6	86,3	20,7	146,2	35,1
2012	492,5	58,5	11,9	13,6	2,8	101,6	20,6	173,7	35,3
2013	505,8	61,6	12,2	13,7	2,7	105,5	20,9	180,8	35,8
2014	523,1	57,1	10,9	13,9	2,7	100,1	19,1	171,1	32,7
2015*	680,9	60,8	8,9	16,7	2,5	104,9	15,4	182,4	26,8

* попередні дані

** розраховано авторами за [23].

Динаміка видатків Зведеного бюджету України на розвиток людського потенціалу, подана в табл. 1, свідчить про їх нестабільний характер. Незважаючи на збільшення абсолютних сум видатків на освіту майже на 4,8 млрд грн у 2015 р. порівняно з 2014 р., їх частка у загальній сумі видатків знизилася на 3,7 %. Видатки Зведеного бюджету України на охорону здоров'я та духовний і фізичний розвиток перебувають на низькому рівні (у 2015 р. 8,9 % та 2,5 % відповідно). Загальний рівень видатків на розвиток людського потенціалу впродовж 2008–2015 рр. перебуває у межах 26,8 % (найнижче значення у 2015 р.) – 36,3 % (найвище значення у 2009 р.). Це свідчить про ослаблення бюджетного потенціалу, обмеженість бюджетних ресурсів, що потребує підвищення ефективності їх використання.

Невід'ємною функцією сучасної держави є її соціальна функція. Адже рівень людського розвитку повною мірою не може бути забезпечений ринковими механізмами за будь-яких умов, особливо гостро це проявляється в періоди фінансово-економічних криз. Держава, яка визнає розвиток людини найвищою суспільною цінністю, дотримується принципу соціальної справедливості у розподілі та перерозподілі ВВП, у якій кожен член суспільства соціально захищений у випадку виникнення скрутної життєвої ситуації, може вважатися соціальною державою. Україна з 1996 р. проголошена соціальною державою, проте існує велика кількість нині не розв'язаних проблем. Тривала фінансово-економічна криза, падіння виробництва, відсутність стабільного фінансування людського розвитку, занижений прожитковий мінімум (1378 грн у 2015 р.), безробіття, інфляція – ці та інші проблеми перешкоджають сталому людському розвитку.

І. Луніна вважає, що у процесі реформування системи бюджетних видатків для їх оптимізації та зменшення соціальної нерівності у суспільстві необхідно переглянути законодавчо визначені соціальні пільги, які надаються окремим категоріям громадян, та перейти до надання соціальних пільг і державної допомоги на основі сукупного сімейного доходу. Ще одним напрямом перетворень у цій сфері, на думку вченої, є подвоєння частки інвестицій в основний капітал у ВВП за рахунок перенаправлення бюджетних коштів зі сфери споживання з метою фінансування інфраструктури, котра створює умови для подальших інвестицій суб'єктів господарювання та зростання доходів держави [10, 10].

У науковій економічній літературі також поширене тлумачення видатків бюджету як економічних відносин, що є основою процесу використання грошових ресурсів централізованого фонду для виконання державою своїх функцій, тому видатки здатні виступати дієвим інструментом бюджетного регулювання [12], ефективного впливу на всі процеси сталого людського розвитку. Рівень цього впливу визначається обсягами бюджетних коштів і напрямками та пропорціями їхнього розподілу, що загострює питання підвищення ефективності видатків. Адже, за дослідженнями М. Карліна, в Україні постійно порушується принцип Парето, тобто в незрілому демократичному суспільстві та в умовах економічної кризи скоріше існує “антиоптимум Парето”. М. Карлін вважає, що його сутність полягає у тому, що в умовах економічної кризи та в період виходу з неї обмеження видатків держави і збільшення податків має стосуватися всіх без винятку членів суспільства; тільки в такому разі відповідні державні дії сприйматимуться всім суспільством [7, 29].

Нині, аби Україна на світовій арені посідала гідне місце, а якість життя громадян відповідала європейським стандартам, необхідно, щоб соціальна політика відповідала критеріям ефективності. М. Крупка зазначає, що ефективність соціальної політики необхідно оцінювати за двома критеріями: 1) ступенем розв'язання власне соціальних проблем (динаміка рівня і якості життя населення); 2) ступенем включення соціальної політики у механізм економічного зростання [9, 4]. У цьому аспекті С. Гріневська наголошує, що формування системних механізмів забезпечення соціальної політики дасть змогу досягти синергетичного ефекту, враховуючи різні складові розвитку, зокрема стимулювання бюджетного і податкового чинників соціального розвитку, підвищення ефективності бюджетних та інвестиційних видатків на соціальні цілі; фінансове забезпечення соціальної сфери через застосування важелів, що спрямує надлишок грошових ресурсів у виробництво; переорієнтація соціальної політики на страхові засади фінансування за підвищення ефективності прямого витрачання бюджетних коштів на соціальні потреби; орієнтація національної соціальної стратегії на розвиток людського потенціалу із системною розбудовою освіти, культури, охорони здоров'я; підвищення доходів, заробітної плати через підвищення продуктивності праці [24].

У сучасних українських реаліях лише держава може мобілізувати необхідні ресурси, фінансувати суспільні блага, формувати ефективні соціальні інститути і різноманітні соціальні програми. Розглядаючи напрями модернізації держави, В. Геєць стверджує, що саме соціальні трансферти з боку держави мають дати змогу людині бути самодостатньою, що значно більше ніж просто задоволення мінімальних потреб; модернізацію держави потрібно здійснювати з одночасними соціогуманізованими перетвореннями, які не тільки доповнюють, але й змінюють модель суспільного життя [5, 149]. Цілком справедливо, що можливості нашої держави щодо подальшого збільшення частки перерозподілу державних ресурсів у напрями соціальних видатків доходять критичної межі, за якою подальше їх необдумане нарощення призведе не до виконання завдань сталого людського розвитку, а до чергового загострення бюджетної кризи [8]. Тому акцент бюджетного процесу має зміщуватися на ефективне використання бюджетного потенціалу, впровадження середньострокового бюджетного планування, обґрунтовану розробку бюджетних соціальних програм з чітким визначенням цілей і кількісно встановлених результатів та наявності бюджетних ресурсів для їх досягнення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Перехід на засади сталого людського розвитку характеризується підвищенням ролі соціального вектора руху суспільства. Основна мета соціального розвитку – підвищення рівня та якості життя людей, розширення можливостей людини, створення умов найповнішої реалізації людського потенціалу. Реалізація та створення умов для досягнення цієї мети є прерогативою держави. Забезпечення видатків соціального спрямування залежить, за інших рівних умов, від бюджетного потенціалу. Вдосконалення структури видатків державного та місцевих бюджетів і посилення їх переорієнтації на цілі економічного зростання як підґрунтя сталого людського розвитку передбачає: запровадження адресного характеру соціальних виплат; обмеження видатків на селективну підтримку окремих галузей; відмову від рішень, що мають політичне забарвлення. Створення в Україні умов і стимулів для ефективної діяльності реального сектора економіки, своєю чергою, сприятиме підвищенню рівня зайнятості, рівня і якості життя населення.

Наслідком цього стане зменшення залежності населення від державної допомоги, а відтак – зниження обсягів видатків бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення, що дозволить збільшити обсяги видатків розвитку, сприяти досягненню стратегічної мети – сталого людського розвитку.

З огляду на необхідність гармонійного узгодження соціальної, економічної та екологічної складових сталого людського розвитку й останніх тенденцій світового вектора щодо цих проблем, а також людського розвитку, ефективного використання бюджетного потенціалу важливо таке: запровадження середньострокового бюджетного планування; вдосконалення структури бюджетних видатків шляхом узгодження мінімальної оплати праці, пенсій, стипендій із прожитковим мінімумом, перегляд і приведення останнього у відповідність до реальної вартості життя; розробка та реалізація державних (бюджетних) цільових соціальних програм за ключовими пріоритетними напрямками; реальне стимулювання самозайнятості населення; збалансований розподіл соціальної відповідальності між державою, бізнесом і населенням за вирішальної ролі держави у забезпеченні мінімальних соціальних гарантій; прогресивний розвиток освіти; інтенсивне впровадження страхової медицини; формування інститутів страхування соціальних ризиків, відповідальності, довіри, що є перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Балацький Є. О. Теоретичні підходи до визначення бюджетного потенціалу міста та основні засади його формування / Є. О. Балацький, А. О. Бойко // Збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи. – 2011. – Вип. 1 (10). – Ч. II. – С. 212–216.
2. Боронос В. Г. Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території : монографія / В. Г. Боронос. – Суми : Сумський державний університет, 2011. – 310 с.
3. Возняк Г. В. Фінансовий потенціал регіону та проблеми його оцінки [Електронний ресурс] / Возняк Г. В. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/66671.doc.htm
4. Геєць В. М. Економіка України: проблеми і перспективи / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 4. – С. 7–22.
5. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / Геєць В. М. ; НАН України ; Ін-т економ. та прогноз. НАН України. – К., 2009. – 864 с.
6. Голодова Ж. Г. Формирование и управление финансовым потенциалом региона в целях обеспечения его экономического роста : автореф. дисс. на соискание уч. степени д-ра экон. наук : 08.00.10 / Ж. Г. Голодова. – М., 2010. – 44 с.
7. Карлін М. І. Необхідність урахування принципів фіскальної соціології в соціальній політиці України / М. І. Карлін // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2012. – № 5 (230). – С. 28–31.
8. Кириленко О. П. Державні фінанси та людський розвиток: діалектика взаємозв'язку / О. П. Кириленко, О. І. Тулай // Фінанси України. – 2014. – № 10. – С. 42–54.
9. Крупка М. І. Фінансові методи активної соціальної політики / М. І. Крупка // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 3–13.
10. Луніна І. О. Ризики державних фінансів України та шляхи їх мінімізації / І. О. Луніна // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 4–15.

-
11. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : [монографія] / Ю. В. Пасічник. – Донецьк : ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2005. – 642 с.
 12. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / Чугунов І. Я. – К. : НДФІ, 2005. – 259 с.
 13. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С. С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55–65.
 14. Доклад о человеческом развитии 2015 “Труд во имя человеческого развития” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf
 15. Проект основних напрямів бюджетної політики на 2016 рік [Електронний ресурс] : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 р. № 314-р. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54761
 16. Иванова Т. Б. Методические подходы к оценке регионального финансового потенциала / Т. Б. Иванова, Р. А. Прокопенко // Фундаментальные исследования. – 2008. – № 1. – С. 155–157.
 17. Лучка А. В. Бюджетний потенціал фінансової незалежності місцевого самоврядування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08 / А. В. Лучка ; Тернопільський національний економічний ун-т. – Тернопіль, 2009. – 20 с.
 18. Люта О. В. Бюджетний потенціал як визначальний чинник фінансового забезпечення розвитку регіону [Електронний ресурс] / О. В. Люта // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2584>
 19. Михненко А. Світові моделі соціальної політики: уроки для України / А. Михненко, Н. Щур // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – Вип. 2. – С. 219–227.
 20. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія / О. В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.
 21. Податковий кодекс України (станом на 31.05.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
 22. Лисяк Л. В. Концептуальні засади бюджетної політики у сфері державних видатків / Л. В. Лисяк // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. – Вип. 19: Фінансово-економічні проблеми розвитку економіки України. – Львів : ЛНУ, 2009. – С. 358–364.
 23. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/vidatkova-politika>
 24. Гріневська С. М. Нова соціальна політика держави як потенціал соціоекономіки / С. М. Гріневська // Соціоекономіка : зб. наук. праць. – Донецьк : ІЕП НАНУ, 2010. – С. 82–99.